

Ur minnets skattkammare – min mormor

Ulla Englund

Tankarna går bakåt i tiden. Vi som är födda 1925 och däromkring, vad minns vi bäst, vad fick vi i livet som faddergåva som inte andra har haft förmånen att få?

Jo, vi har en barndom som är ljus. Då fanns inga krig, ingen talade om att de funnits. Visst berättade mormor ibland om hundriga Karlholmsarbetare som kommit till bönderna däromkring och velat köpa mat. Och om Stockholmsbarn som bott hos mormor några sommarmånader för att »äta upp sig», få mera hull. Hon visade också kort med kuponger som hade gällt vid inköp av bland annat socker och kaffe, men lyssnade man på som en spännande saga. Skulle hon oroas av något var det ryssen eller turken.

Det som finns är ett tryggt, soligt minne av hagar med blommor, smultron, kor, hästar, katter, stora och små, igelkottar, såspånshögar med is (isstackar) och slipstensmörja; det härligaste som fanns att gegga med. (Det som blev kvar i vattenhon under slipstenen.)

Jag kan skriva sida upp och sida ned om vardagliga små händelser. De lyser som små belliser i en gräsmatta. Och var upplevde jag då denna lyckliga tillvaro? Jo, hos mormor. Vem var hon då?

Hon var född i Slada i Hållnäs 1871, hette Maria Katarina. Kom till sin första tjänst som 14-åring, gifte sig 1896 och blev änka 1924.

Min morfar och mormor hade olika arrendeställen, sedan en egen gård, som mormor då måste sälja när hon blev ensam, samt ha auktion på djurbesättning och lösöre. Hon hade ordnat med undantag, som brukligt var, med rum, kök och hall på övre våningen, 6 meter ved per år samt 1 liter mjölk per dag. De efterträdande på gården var snälla, rara människor och det fungerade bra i alla år. Mormor bodde där mestadels bara sommartid, var hos oss under vinterhalvåret. Skötte i stort sett hushållet hemma, så mamma Lilly fick ägna sig åt arbetet som pastorsfru, och var på så vis pappas hjälp i mycket. Därför blev mormor min fasta punkt i tillvaron. På sommaren var jag hos henne och vintertid var hon hos oss.

Otaliga är de kvällar när jag och mormor vaktade brasor i kakelugnar, i väntan på att få »stänga spjället» (vi sa alltid släppa spjället) eller titta på då hon ställde i ordning fotogenlamporna med veckor och glas. Så läste hon för mig ur boken »Sörgården del II» om björnen och räven när de fiskade och alla andra historier om deras arbetsfördelning. Alltid lika roligt. När mor och far var borta lagade mormor också mat som vi båda gillade. Bland annat stuvade ärter och kalvost stod på vår meny. Så spelade vi »fläsktjuven». Ibland fick jag kamma mormors hår, fläta det och sätta upp olika frisyrer, och hade jätteroligt. Vintertid var jag ensam barn; sommartid kom sommargästerna. Vi bodde i Roslagen då med havet och ångbåtarna. Folk åkte med dem både till Norrtälje och Stockholm. Mormor hade lärt sig cykla i 50-årsåldern, och jag minns hennes vingliga åkning med mig på frampakethållaren. Det var ju tre spår på mindre vägar då; ett där hästarna gick och två hjulspår. Cykling var inte lätt, och cykeln finns ännu kvar, liten och trång.

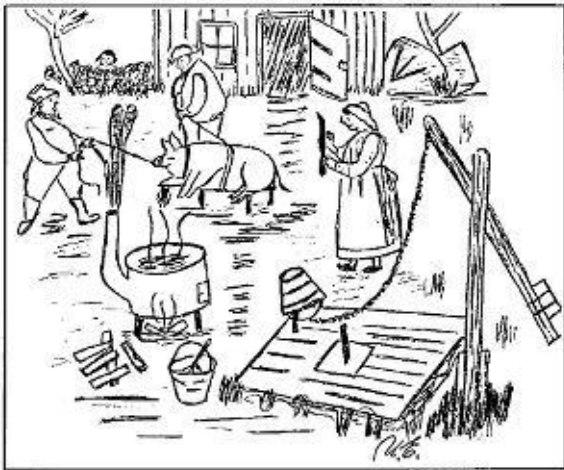
Sen jag fyllt 7 år bodde vi i Hille och då skulle sommarresan till mormor företas med buss. Alltså startade vi från Hilleby utrustade med väskor, paraply och korgen med pelargonior. Bussen stannade i Gävle vid teaterplan; sedan gick vi hela Kungsgatan upp till Södermalmstorg. Mamma Lilly brukade följa med dit och vinka av oss. Jag hade fått en syster då, så mamma var upptagen av henne. Så åkte vi buss igen, genom Älvkarleby förbi vattenfallen till Nöttö. Där måste någon möta med cykel, för det var ett par kilometer fram. Alltid lika glatt återseende med gårdsfolket. Det första jag fick göra var hämta färskvatten i en 3-liters kruka. Det skulle hinkas upp från grannens brunn; där var gott vatten och det var noga.

Pappa brukade komma några midsommardagar och hugga ved åt mormor, eljest sågade och högg hon själv. Hon lärde mej »fruntimmersåkning». Så vänder man sågen helt om, så ryggen på sågen vilar mot kroppen. Sen håller man veden med båda händerna och för den fram och tillbaka. Det går bäst med rundved (kävlingar).

Mormor hade i många år gått som hjälpreda till »kokfrun», vilken alltid ställde upp när det var kalas, bröllop eller begravningar. Det började med att djur skulle slaktas, gris, kalv och får. Jag fick inte se på när det gällde grisar. En gång försökte jag, hade gömt mej i en häck. Karlarna höll grisen som skrek hemskt. Skällvattnet var färdigt i pannmuren och mormor var klar med stickkniven.

Då fick hon syn på mej och jagade i väg mig hem och in. Jag minns hur säckförklädet viftade om henne och kniven var i högsta hugg. Däremot fick jag gärna titta på när hon nackade höns och tuppar.

O, all denna mat de lagade. Tur att det fanns kalla källare och is. Mjölkhämtaren brukade hänga i ett långt rep från en spik i brunnskanten för att hålla sig sval. Oändligt varsamt hissades den upp eller ned. I källaren stod filmjölken. Mormors uttryck var att »brysa stek» och i köttkvarnen maldes kött till sylta och aladåber. Var det extra fina bröllop gjordes glass. Då stod någon i mjölkkammaren och drog glassmaskinen. Det måste ske strax före serveringen. Däremot hade de gjort spunnet socker i förväg. Mycket festligt såg det ut när de doppade brödnaggen i sockerlösningen och slängde i väg över vitt papper och det blev sockervadd i kulörta färger.

En uppläggnig av omelett minns jag tydligt. Först slogs omeletten upp på stekfat. Ovanpå den spenatstuvningen. Kokta äggtoppar sattes i och på dem tomathattar med lite vispgräddestänk på. Det var de finaste flugsvampar jag nånsin sett. Kalasen hölls hemma på bondgårdarna och kunde pågå tre dagar, fast tredjedagen var ofta de bjudna de som jobbat med kalaset och fick då smakmat med sig hem.

Som ett moln som drar förbi och lämnar lite skugga på jorden så kommer jag ihåg »Krügerkraschen». Då förlorade mormor sina insatta auktionspengar och många andra med henne. Det talades mycket om »kraschen» och jag förstod att något tråkigt hade hänt.

Men mormor var en glad människa och trots personliga sorger och bedrövelser, kunde hon skratta som ingen annan. Förr gick man till varandra när det var kväll, och många gånger spelade jag fia hos mormors grannar. Kan ännu känna spänningen och rysningen. Tänk om jag blev Fia. Var nog en dålig förlorare.

Lördagskväll var badkväll, och medan håret ännu var vått flätade mormor mitt hår vid var sida, så det var krusigt på söndagsmorrn och jag tyckte att det var fint. I gengäld fick jag tvätta mormor på ryggen; kommer ihåg doften av Lanolintvål. Söndag var söndag, då gjorde man i stort sett ingenting, ritade eller lekte med dockorna. Ja, först var det ju förmiddagsmöte i missionshuset. Mormor hade en strut med russin och jag fick bara ett i taget om jag satt still och var tyst. Lärde mig siffror i sångboken och stora textade bokstäver likaså. Vi satt alltid på sista bänken. Mormor hade struma och ibland knep det till i halsen och hon måste hosta; då gick hon ut, vilket jag tyckte var bra för då kunde jag slinka med. Mormor brukade säga: »Jag tror jag blir 'kövd'!», vilket betydde kvävd. Vid 60 års ålder opererades hon, men tappade då bort sångrösten.

Lördagarna på sommaren cyklade vi till kyrkogården vid Västlands kyrka för att kratta. Det var tre fjärdingsväg och vi kunde göra uppehåll hos mormors syster Josefina och dricka kaffe. Mormor och hon hade ett stort gemensamt samtalsämne. Det var doktorer och mediciner. Men en gång när mormor hade väldigt ont i ett knä, sände hon bud till en karl som hade blodiglar. Han kom och satte på dem och de sög ut och mormor blev bra.

Men tillbaka till moster Fina som vi sa. Hon ville vara fin och köpte ny hatt ibland. Då brukade mormor köpa hennes gamla och så fernissade mormor den, satte på en ny blomma, så var hon också fin.

Ibland hälsade vi på mormors svägerska som också var änka, men hade affär i Tillfället vid kyrkan. Hon skötte också postkontoret i samma hus. Det var en fin, blid människa som alltid log. Behövde mormor något extra handlade hon där för sorteringen var stor.

Det jag också kommer ihåg i samband med sommar, så var det åskväder i alla fasoner. Det var spännande. Allting var så farligt. Inte skulle man sitta i drag, inte elda i spisen, inte springa under träd, inte titta på blixten. När det sedan regnade var det utan all måtta. Leran flöt, hjulspåren var fyllda, och så i ett huj sken solen igen.

Till jularna minns jag mormor från vårt brygghus, omvärvd av ånga och kryddofter. Då levde hon upp i bondmorans gestalt. Mat och bröd lagades och bakades. Till och med i stora bakugnen provade hon hårt bröd, men den höll inte måttet; brödet blev inte bra. Pappa fick köpa en säck i taget hos en bagare i Björke.

Mamma hade inga syskon i livet, pappas släktingar var för långt borta, därför kom mormor att vara allt i ett. Saker och ting att göra fanns alltid, inte minst städning. Ask, sot och vedsopor hörde dagen till. I skymningen bars ved och tändvirke in. Var det väderleksomslag brukade spisarna röka in. Mormor skurade och fejade; spisar var viktiga. Kopparkastruller och formar putsades. Knivar och gafflar, de med svarta skaft skulle också skuras. Det fanns en gulgrå sten som man skavde pulver av och gned med trasa; sen skulle de diskas; detta var mitt göra, liksom att torka damm mellan kökssoffans pinnar. Det var kanske vetskapen om att jag behövdes som gjorde att det var roligt. Skura farstutrappan fick jag göra som 8-9 årig och skaffa granris på lördagen att torka fötterna på. Grannens tant hade en skära, och gjorde jag sällskap med henne till skogen, skar hon kvistar till mej med. (Det är för övrigt enda gången jag sett en skära användas.)

Vid denna tid 1935 inträffade det sorgliga att min lilla syster dog helt hastigt. Allting blev så konstigt. Vi skulle varje dag se henne en gång medan hon låg i kallrum i sin kista före begravningen. Alla var ju så ledsna, även jag. Det som stannat kvar i mitt medvetande efter den begravningen är luktblandningar av malet kaffe och hyacinter. Min syster dog i nyårstid, så jag hade svart klänning i skolan hela vårterminen. Jag fick flytta in till mormor på hennes rum och sova där, och vi tröstade väl i någon mån varandra.

Min mormor Maria Katarina

Mina städrevir blev större; de omfattade nu även dasset, vilket var rymligt med tre fjölar och en lång gång. Från skolan i Hilleby hade vi fått ta tavlor med oss hem, när de renoverade och byggde om där. Sålunda tog jag hem både »Gustaf II Adolf» och »Oskar och Sofia», så det var mycket gentilt på vårt dass.

Runt mormors hus var mycket fruktträd, särskilt plommon, stora, gula, avlånga och små blå (krikon). I Edens lustgård måste det ha funnit sådana härligheter, ljuvliga och goda. Ännu kan jag ibland drömma om mormor, och då är det som om jag skulle ha träffat henne igen.

Lika enkelt som hon egentligen levde,, lika enkel var hennes Gudstro. På kvällarna när hon läst några bibelverser hördes hennes bön »Käre Jesus»; sedan sov hon tryggt och lugnt. Jag instämmer i barnvisan: »Sådan mormor just som min finnes ej, hurdan är din?»... ☼

[Hillebygden, Nr. 1, 1994]